

Tussen water en wind

*“‘k gon ik joen ekir entwa vertellen en dat is d’echte woareid.
‘k gon nie liegen wan ‘k zien gin leugenoare...”*

Tekst Isabelle Vander Heyde Beeld Eva Vlonk

Op een donkere winteravond, wanneer de wind huilt en de regen onvermoeibaar tegen de ruiten tikt, neemt de verbeelding wel eens een loopje. Want komt dat getik niet van de *bêrewulf*, de *nekkerman* of nog de geest van de heks Lotte Ferepa? En hoor je écht de wind, of was het de ijzingwekkende kreet van een wraaklustige zeemeermin? Durf je buiten kijken? Het zijn schepsels die nog niet zo lang geleden, toen er van straatverlichting of alomtegenwoordige media geen sprake was, deel uitmaakten van het dagelijkse leven in Knokke-Heist. Ze waren net zo echt als de bakker, de slager of Jackie van de Siska. Maar waar die laatste bij klaarlichte dag naar buiten traden, bevolkten de *bêrewulf* en kompanen een schemerzone, een niemandsland waar alles mogelijk is, maar niets bewezen wordt. Tussen water en wind, wordt ook wel eens gezegd: een oude uitdrukking die erop wijst dat iemand op sterven ligt, maar ook de waterlijn aanduidt waar golven af- en aanrollen. Het wijst op overgangsmomenten, zoals eb en vloed, wanneer de grens tussen fictie en realiteit verwatert. En tussen water en wind zijn in Knokke-Heist zaken gebeurd waarvan je haren overeind gaan staan - althans, als je de vele verhalen

in sappig dialect in de Vlaamse Volksverhalenbank mag geloven. Onverklaarbare lichtjes in de donkere polders, kreten op zee of het plotse gevoel dat een onzichtbare hand je naar de keel grijpt: in het oude Knokke-Heist kent iedereen wel iemand die in de duisternis met een toverkol, zeemeermin, geest of waterduivel te maken kreeg ...

ROES! ROES!

Neem nu de *nekkerman*, een vervelende kwelgeest die graag in de branding, onder bruggen of in waterkolken rondhing. Hij was half man, half karper, maar kon net als de meeste waterduivels verschillende gedaantes aannemen. Wie in het donker een paard, ezel, reusachtige gestalte of juist een eenzaam kind tegenkwam, maakte best rechtsomkeer. Er zijn zelfs verhalen bekend van de *nekkerman* die zich als huilende vondeling voordeed. Hij joeg mensen de stuipen op het lijf, het liefst door ze het water in te sleuren, en zijn geliefkoosde slachtoffers waren vissers. Voor ze naar de haven van Zeebrugge verhuisden, hadden Heistenaars immers de gewoonte om hun boten bij laag water het strand op te trekken. Het was de taak

van de jongste matroos, het *lavertje*, om de wacht te houden en de bemanning te waarschuwen eens het water hoog stond en ze weer konden vertrekken. Het gebeurde wel eens dat de *nekkerman* zo'n *lavertje* overmeesterde om vervolgens zijn plaats in te nemen en de mannen op de meest onhebbelijke uren uit hun slaap te houden. Problemen waren er echter om opgelost te worden, en kustbewoners zijn nu eenmaal pragmatisch. Daarom werd het een gewoonte bij de lavers om "*klaarmaken in Gods naam*" te roepen. De *nekkerman* had immers een heilige hekel aan alles wat ook maar een beetje gezalfd was, en kreeg het woord zelfs niet over zijn lippen - hij riep "in potsnaam!" En zo gebeurde het dat een visser voor minder dan de lieve heer niet uit zijn bed kwam. De fratsen van deze plaaggeest verbleekten echter bij de acties van de *roeschaard*. Die laatste was een opvallend machtige waterduivel met een vuile rosse baard, felgroene ogen en hoorns, die zich in de Heistse traditie het liefst als een monsterlijke hond met rammelende ketting vertoonde. Hij werd ook wel de *bêrewulf* genoemd. Soms had hij 'enkel' wat pesterijen of een stevig pak slaag op het oog, maar bij slecht humeur - en het was een moeilijk karakter ... - stond hij voorbijgangers naar het leven. Het spreekt voor zich dat mensen doodsbang waren voor het schepsel. Wie 's nachts een ketting hoorde rammelen in de buurt van een waterput of vissersboot, maakte zich maar beter uit de voeten. Volgens de legende werd de *bêrewulf* voor het eerst gezien in Blankenberge, op de plek waar het duinenhuisje van een heks door een stormvloed was verwoest. Een groep jongemannen doorzocht de ruïne, want naar verluidt was het vrouwtje schatrijk geweest, toen er plots uit het niets een gigantische zwarte hond met vlammeende ogen verscheen. Een hond, die bovendien kon vloeken: "*roes, roes,*" riep hij hen toe, dialect voor "weg, weg", voor hij zijn tanden in hun vlees zette. Sindsdien doolde de *roeschaard* langs de Vlaamse kust, deed hij vissersboten kantelen of pakte hij eenzame wandelaars en strandjutters aan. Opnieuw had hij het vooral op vissers gemunt. Er was een manier om aan hem te ontsnappen. De omslachtige techniek was het Sint-Jansevangelië opzeggen, maar je kon ook simpelweg je naam veranderen opdat het monster je niet zou vinden. Dit verklaart volgens sommigen de oorsprong van lapnamen, want elk *lavertje* onderging voor zijn eerste zeereis een rituele doop in de branding, met de woorden "*ik doop u, en roeschaard, die lelikaard, kere zich om, romme, domme, dom, uw naam is:...*".

DUIVELSPUTTEN

De angst die de *roeschaard* inboezemde, nam de bovenhand op het gezond verstand - of juist niet. Want wie goed oplet, beseft dat waterduivels symbool staan voor de gevaren van de kuststreek. De vertelsels waarschuwden in realiteit tegen verraderlijke mist, moerassen, de snel opkomende zee, waterputten of andere risico's. Wanneer de zee een bres in een dijk slaat, ontstaat er een kolkende watermassa op die plek. Dat is levensgevaarlijk, dus het was nog zo dom niet om kinderen uit de buurt van zo'n zogenaamde duivelsput te houden met spookverhalen. Er zat ook een kerkelijk element in verborgen, want - en dit kwam *mijnheer pastoor* wel zeer goed uit - de *nekkerman* en co kregen het blijkbaar op hun heupen wanneer mensen op zon- of feestdagen uitvoeren, al te grof vloekten in het openbaar, of tot in de vroege uurtjes op café bleven hangen. De boodschap was duidelijk: wie niet in de pas liep, liep tegen de lamp - in de vorm van een gehoord monster of twee. Zo getuigde een zekere boer De Kinne begin vorige eeuw hoe hij na een avondje uit aan de Duivelsput, ontstaan door een breuk in de Graaf Jansdijk, getraakteerd werd op een *danse macabre* van de duivel en zijn leger skeletten. De put bestaat trouwens nog steeds en er wordt gefluisterd dat hij nooit dichtvriest omdat er hellevuur op de bodem brandt. Het is ook geen toeval dat al deze verhalen zich in en rond water afspelen, want water staat al sinds de oudheid te boek als geleider van het bovennatuurlijke. Goden en demonen, later ook de christelijke heiligen: hun leven en verering gebeurden vaak rond bronnen, stromen of zeeën. Onzin? Misschien, maar wereldwijd blijft het een bron van bijgeloof: dagelijks worden nog steeds miljoenen euro's aan munten in fontein en gesmeten om geluk af te dwingen ... Een plek die je vandaag de dag nog kan bezichtigen, is de Meerminnenput naast restaurant De Siphon in Oostkerke. Volgens de middeleeuwse overlevering kwam een prachtige zeemeermin ooit in de netten van Damse vissers terecht, die haar ondanks haar tranen en smeekbedes tentoonstelden op de markt. Na een dag vol vernederingen richtte ze zich op en verklaarde ze woedend: "*Damme zal vergaan, Brugge zal bestaan*". Geschrokken smeten de dorpsbewoners haar in een put in Oostkerke, waar ze stierf van verdriet. De vloek bleef niet zonder gevolgen en niet veel later verzandde het trotse Damme, dat prompt haar welvaart in rook zag opgaan terwijl de grote rivaal Brugge een machtige handelsstad werd.

Of was dat de wraak van Hondsdamme, de duivelshond die de bouw van een dijk rond de stad zodanig belemmerd had dat de bouwheer hem ten einde raad in de dam had laten metselen? *Wien hoat zehn?*

DE BOZE ZEEMEERMIN

Zeemeerminnen: lieflijk en engelachtig mooi, maar ook bloeddorstig en even wispelturig als de zee. Eeuwenlang gingen mensen er trouwens van uit dat deze wezens echt bestonden. Zelfs Christoffel Columbus liet in 1493 met het hand op het hart optekenen dat hij er één had gezien. *Fake news*, want wat hij als een “*hoogst verleidelijke vrouwelijke vorm in de zee*” beschreef, was in werkelijkheid het silhouet van een zeekoe. Hoongelach, maar een zwemmende zeekoe of bruinvis heeft in troebele wateren wel degelijk iets weg van een vrouw, dus die fout zou nog honderden jaren lang gemaakt worden. Waar waterduivels of klopgeesten angst en terreur zaaiden, werden zeemeerminnen verantwoordelijk gehouden voor ingrijpende gebeurtenissen. Je kon ze dus maar beter met ontzag en voorzichtigheid behandelen. Het is geen kleintje om een volledige stad het faillissement in te vervloeken, maar dat was nu eenmaal de macht van zo’n “*zeewuven*”, zoals ze liefkozend in lokale getuigenissen werden omschreven. Wie zich over meerminsages buigt, kan die trouwens vaker dan niet in een historische context plaatsen. Sagen en legendes zijn er om het onverklaarbare een plaatsje te geven, en daar hadden kustbewoners extra veel nood aan. Het eeuwige gevecht met de zee die geeft en neemt, dijkbreuken, overstromingen, verzandingen en schipbreuken hoorden er nu eenmaal bij. Wetenschappers legden vast dat onze regio tussen de 12de en 16de eeuw minstens 45 keer door een stormvloed werd getroffen. Hele dorpen werden verzwolgen tot enkel nog de kerkstorens boven het waterpeil uit rezen, andere verzandden en werden op alle vlakken onvruchtbaar, akkers gingen verloren en de oogst mislukte om de haverklap: onheil dat opvallend vaak met een dramatische zeemeerminsage gepaard ging. Eens de ramp had toegeslagen, was men trouwens niet van onrust behoed, want op donkere nachten zouden de klokken van het oude eiland Wulpen (wiens voormalige Paardenmarkt vandaag bekendstaat als de gelijknamige zandbank) en de gehuchten Heys, Scharpoord, Vijfhuizen en Schaarte nog steeds vanuit de oneindige diepte alarm slaan. Eenzelfde geluid trouwens op kerstnacht, wanneer men in Oostkerke de mistklokken van gezonken schepen

in de buurt kan horen. Wat die laatste betreft, is de Concordia een lokale beroemdheid. Sommigen beweren dat het spookschip eeuwig gedoemd is omdat het de zeemeermin van Damme ving, anderen omdat de schipper zijn ziel aan de duivel verkocht, maar wat het ook zij: ze zweeft door wat vandaag straten en landerijen zijn, terwijl de geesten van haar drenkelingen wanhopig om hulp roepen. Oude boeren mijden nog steeds bepaalde plekken, want “*ti etwien die doa roept ...*”

“TI ETWIEN DIE DOA ROEPT”

Het gaat er in Knokke-Heist trouwens bijzonder geestig aan toe, vooral dan in de wijk Magere Schorre. In de eerste helft van de 20ste eeuw werd gefluisterd dat heksen het er goed hadden. Zo verklaarde een jongeman er ooit een hele nacht te hebben rondgedwaald: hij vond zijn eigen huis niet meer, onder invloed van een *toveresse*, omdat hij naar eigen zeggen haar dochter had afgewezen. Ook een zekere Lotte Ferepa had een kwalijke reputatie: over haar werd gefluisterd dat ze ’s nachts in de gedaante van een zwarte kat boeren en handelaars aanviel. Op een nacht werd een koopman door de kat belaagd, waarop hij het beest toetakelde met zijn zweep. De volgende ochtend had Lotte een gezwollen oog en mysterieuze striemen in het gezicht ... Om nog maar van “*het wuветje Stientje*” te zwijgen, een veertienjarig meisje dat voor twee frank toverboeken had gekocht van een zekere Berten Ding. Met de zwarte magie die ze daaruit leerde, kon ze muizen, kikkers en krabben laten dansen, en zelfs doodskaarsen aansteken. Steeds wanneer zo’n kaars brandde, stierf er iemand, dus uiteindelijk stak haar doodsbange moeder Stientjes boeken en experimenten in brand, waarna alles weer als tevoren werd. En dan was er het spookcafé: een herberg die uit het niets opdook, met verlichte ramen waarachter een feestelijk klinkend gezelschap te zien was. Al wie het wilde benaderen, werd echter uit het niets belemmerd door doornhagen. En zo kunnen we nog een tijdje doorgaan. Wie nog wat verder wil griezelen, moet zeker het boek *Vergeten Verhalen Van De Zee* lezen. Daarin verzamelde de Oostendse auteur Katrien Vervaele vertellingen over de hele Belgische kust. De meesten zullen je amuseren en bepaalde tradities helpen verklaren, waar anderen je plots extra bewust zullen maken van het huilen van de wind. Want is dat écht de wind of gaat het om een duivelse vondeling aan de deur? *‘k ên da zêlve nog geweten...*

KH